

куяр аяғында, Арал теңизинин кубла жағасында Ғарғабай дегеннің үйінде туылған» (Жапақов Н., Кәримов А., Мәмбетов К., Султанов Қ. Қарақалпақ әдебиаты. -Нөкис: Қарақалпақстан, 1983, 180-б.) деген мағлұматтың бүгінгі күнге шекем өзгертілмей оқытылып қиятырғаны ашынарлы хал.

Ғақықатына келгенде, Бердақтың Ақ қала деген жерде туылғандығына хеш шубхаланып қараудың керегі жоқ. Себеби, бұл деректің дурыслығы археолог, тарихшы алымдарымыз тәрәпинен де толық тастыйықланған.

Бұл алымдардың көрсетіуінше, Бердақ Қарақум ийшан медресесінде тәлим алардан алдын дәслепки басланғыш билимди де усы туылған жери Аққаладағы еки мешиттің биринен алған (Хожаниязов Ғ. Аққала. «Классикалық әдебиат хәм жәмийетти мәнауий жаңалау мәселелери» атамасындағы халық аралық конференция материаллары. -Нөкис, 2017, 12-б.).

Улыұма, Бердақ шайырдың хәр бир сөзин түсингимиз келсе, Бердақ шығармаларын бизден бурын – буннан 70-80 жылдай алдын жыйнаған, оларды баспа-

Әдебиятлар

1. Шермухаммед Мунис, Мухаммедризо Огахий. Фирдавс ул-икбол (Бахтлар боғи). Энг қадимги даврдан 1825 йилгача бўлган Хоразм тарихи. -Тошкент: «Ўқитувчи», 2010.
2. Хожаниязов Ғ., Юсупов О. Қарақалпақстандағы муқаддес орынлар. -Нөкис: Полиграфшы, 1994.
3. Камалов С. Қарақалпақлардың халық болып қәлиплесіуі хәм оның мәмлекетлигинин тарийхынан. -Нөкис: 2001.
4. Тилеұмуратов М. Қарақалпақ поэзиясы-тарихий дереклер. -Нөкис: «Қарақалпақстан», 1994.

БЕРДАҚ ДӨРЕТИҮШИЛИГИНИҢ САЛЫСТЫРМАЛЫ-ТИПОЛОГИЯЛЫҚ УСЫЛДА ИЗЕРТЛЕҮ МӘСЕЛЕЛЕРИ

М.Д.Бекбергенова - филология илимлеринин кандидаты, доцент
Әжанияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Бердақ Ғарғабай улы XIX әсир қарақалпақ әдебиатының уллы шайыры. Бердақтың қосық қатарлары халқымыз арасында қанатлы сөзлерге айланды. Мәселен:

«Жигит болсаң, арысландай туылған,
Хызмет еткіл удайына халық ушын.»
(«Халық ушын») [1:75]

«Ақылы камил илими зор,
Билимди ел болмайды қор.»
(«Излер едим») [1:177]

«Болай десең елге мырза,
Еллеринди қылғыл ырза.»
(«Қашан рәхәтланадурсаң») [1:87].

Бердақ шайыр қарақалпақ халқының дәртін, қыйын турмысын, еркинлик хәм әдалатлық, ғәрезсизлик хәкқындағы арзыу-әрманларын көркем сөз бенен жеткерип бере алған уллы сөз зергери. Оның «Жаз келерме», «Салық», «Билмедим», «Быйыл», «Көринди», «Заманда», «Бұлбил», «Келин», «Болған емес» қосықлары халықтың кеулиндегі сол XIX әсирдегі социаллық турмыстың наразылығын, хәсиретин хәм қайғысын сәулендирип турады. Өзбекстан Қахарманы И.Юсупов Бердақ шайырды «Қарақалпақ халқының уллы шайыры, миллетимиздин руұхый тымсалы хәм мақтаньшы», - деп бахалаған еди [2:5].

Бердақтың шығармалары халық арасынан XX әсирдин 30-жылларынан жыйналып басланған. Бұл хәкқында филология илимлеринин докторы, профессор К.Мақсетов өзинин «Бердақ творчествосының үйренилуі», «Шежире»синин халықлылығы» деп аталған мақаласында [3:90-100], профессор Ә.Пахратдинов «Бердақ шайырдың көркемлик дүньясы» деп аталған кітабында кең түрде мағлұматлар береді [4:11-16].

Бердақ шығармаларын жыйнап, баспаға таярлауда О.Кожуров, С.Маўленов, Ш.Хожаниязов, Қ.Айымбетов, М.Дәрибаев, А.Бегимов, Ә.Шамуратов хәм т.б исмлерин атап өткен орынлы.

Шайырдың қосықлары 1938-жылдан баслап республикадағы газета-журналдарда жарияланған.

дан шығарған, хәттеки, изертлеген Н.Дәўқараев, Қ.Айымбетов, О.Кожуров, И.Сағытов, Н.Жапақов, С.Бекназаров, А.Бегимовларға силтеме ислеу керек. Олар да «Шар кітап»тан тура қаштым»ды, «Қәдіримди халық билер»ди Бердақтың түп нуска сөзлери деп қабыл етсе, «Айдос бий», «Айдос баба»ны Бердақтың оригинал дәстанлық шығармалары деп дәлилесе, енди оны езе бериудин керегі жоқ. Олар бұл мәселелерди бизлерден жаксы билген. Оларды бийкарлап, жаңалық табаман деп умтылуы-бийхууда ис болады.

Улыұмаластырып айтқанда, Бердақ дөретіушилигин усындай шөп-шарлардан тазартып, оны миллий идеялар тийкарында тереңнен үйренип, Бердақты Бердақ халында халыққа жеткеретуын уақыт әлле қашан келди. Бұл тек ғана әдебиат изертлеуши алымдардың ғана емес, улыұма Республика кең жәмийетшилигинин, соның ишинде бизлердин де әдиули ұазыйпамыз екенлигин хәр биримиз ядтан шығармауымыз керек. Мине, усы ұазыйпалар кешиктирилмей әмелге асырылса, Бердақ бабамыз руұхы шад, халқымыз руұхияты тетик болары сөзсиз.

1940-жылы «Қарақалпақ халық творчествосы» деп аталған топламда шайырдың шығармалары жарияланады [3:9]. Бердақтың дөретпелери өз алдына кітап болып 1941, 1950, 1956, 1977, 1987, 1997-жыллары баспадан шыққан. Бирақ бұл басылымдардағы шайырдың кирген дөретпелери хәкқында Бердақтаныу илиминде хәр түрли көзқараслар, пикирлер бар [5:34-42].

Бердақ шайырдың дөретіушилигин арнаулы түрде изертлеген, Бердақтаныу илиминин қәлиплесип раўажланыуында үлкен үлес қосқан алымлар Н.Дәўқараев, И.Сағытов, А.Муртазаев, Ә.Пахратдиновлар болып есапланады. Бердақтың дөретіушилиги бойынша көплеген алымлар жумыс алып барды, олардан академик М.К Нурмухамедов, академик Ж.Базарбаев, академик Х.Хамидов, филология илимлеринин докторлары, профессор К.Мақсетов, С.Бахадьрова, К.Худайбергенов, профессор М.Тилеұмуратов хәм т.б Бердақтың поэзиясы, оның эпикалық дөретпелери қарақалпақ алымлары тәрәпинен кең түрде, терең изертленди. Шайырдың шығармаларын текстологиялық жақтан изертлеу хәзирги дәуирде де даўам етип атыр. Бұл түрдеги изертлеулер араб, парсы тиллерин жетик билиуди талап етеди.

Бердақ қарақалпақ жазба әдебиатының ўәкили. Ол қарақалпақ миллий әдебиатында эпикалық жанрдың дөретіушиси. Шайырдың «Рәўшан», «Айдос баба», «Амангелди», «Ерназар бий», «Ақмақ патша», «Шежире», дәстанлық шығармалары болып табылады. Бұл дөретпелер бизин қарақалпақ әдебиаты тарийхында жазба әдебиаттын үлгилери болыу менен бирге, миллий жазба әдебиатымыздағы жаңа эпос жанрының пайда болыуын белгилейди. Л.Н.Тимофеев хәм С.В.Тураевлар дүзген «Словарь литературоведческих терминов» («Әдебиаттаныу терминлеринин сөзлигинде») эпос хәкқында төмендеги түсиндирме берилген: «Эпос грек тилинен алынған болып, ерос-сөз, гәп, гүррин деген мәнини билдиреди. Бұл термин хәр түрли мәнисинде қолланылады. 1) Эпикалық поэзия (эпикалық жанрлар), 2) Эпос-қосық пенен жазылған үлкен дөретпе, гейде эпопея деп аталады. 3) Халықлық эпос-

қахарманлық эпопеялар хәм қосықлар.» [6:475-477]. Халық эпосының пайда болыуы хәм қәлиплесіу дәстүрлері халық ауыз екі дәретіушілигинен басланады.

Қарақалпақ фольклорында қахарманлық эпос «Алпамыс», «Қоблан», «Қырық қыз», «Мәспатша» хәм т.б. лиро-эпикалық эпос «Ашық Нәжеп», «Ғәрип ашық», «Саятхан Хәмра» хәм т.б. тарийхый эпос «Едиге», ертеклик эпос «Шәрәяр» хәм т.б. белгили. Бул дәретпелер қарақалпақ фольклорының үлкен эпос үлгилері болыуы менен бирге, бизиң халқымыздың миллий мақтанышы. Қарақалпақ әдебиаттаныу илиминде хәм фольклортаныу да бул халық дәретпелерин дәстан деген термин менен атайды. Белгили фольклорист, профессор Қ.Мақсетов «қарақалпақлар арасында «дәстан» деген түсиник әдеуір ерте уақытлардан баслап тараған», - деп жазған еди [7:225]. Сондай-ақ Бердақтың «Ақмақ патша» шығармасын шайырдың өзі дәстан деп атағанын хәм «ири поэзиялық шығармаларды дәстан деп атау Науайы, Хафыз, Жәмий дәуиринен баслап дәстүр ретинде қәлиплескен»ін атап көрсетеди [7:226].

Профессор Ә.Пахратдинов Бердақтың эпикалық дәретпелері бойынша үлкен арнаулы түрде үлкен монография жазды [5].

Бул илимий мийнетте Бердақтың дәстанлық шығармалары тарийхый – салыстырмалы көз-қарастан изертленген. «Шежире» деген сөз улыўма әйеи заманлардан бери түркий тиллес халықлардың түсинигинде жазба нускадағы халық тарийхы деген мәнини аңлатып келген», -деп түсиндиреди илимпаз. [8:19].

Сондай-ақ Бердақтың «Шежире» дәстаны бойынша биринши болып илимий жұмыс жазған Н.Дәуіраевтың «Бердақ шайыр» мийнетине тоқтап өтеди [8:48].

Руслардың «Ипатьевская летопись», Хорезм тарийхшысы Абул Фазлах Бейхакийдің жазған мағлыұматлары менен таныстырып, Бердақтың «Шежире» дәстаны терең изертлеген хәм оны қарақалпақ классикалық әдебиятының көркем дәретпеси екенлигин дәлиллеген. Профессор Ә.Пахратдинов бул аты аталған мийнетинде Бердақ шайырдың дәстанлық шығармаларының эпикалық сыпатқа ийе екенлигин, жазба әдебиятлық үлгилері сыпатында жоқары бағалаған [8:10].

Академик М.К.Нурмухамедов Бердақтың «Шежире» дәстанын жанры бойынша поэма-жылнама деп белгилеген. «Бул поэма, - деп жазған алым, - нешше бир илимпазлар әуладларын өзине тартатуғын бахалы хәм қызықлы тарийхый этнографиялық дерек.» [9:25].

Филология илимлериниң докторы А.Муртазаев Бердақ шайырдың «Ақмақ патша» шығармасы бойынша арнаулы мийнет жазған [10].

«Ақмақ патша» шығармасының эпикалық белгилері бойынша әдебиятшылардың хәр түрли пикирлерин келтирип, «Ақмақ патша» Бердақтың өзиниң дәреткен оригинал шығармасы, жазбалық сыпатқа ийе көркем дәретпе, жазба характердеги дәстан хәм соның менен бирге поэмалық белгилерге де ийе екенлигин дәлиллеген [10:14-25].

Бердақтың «Амангелди», «Айдос баба», «Ерназар бий» дәстанлық шығармалары тарийхый уақыялар тийкарында жазылған. Профессор Ә.Пахратдинов Бердақ шайырдың дәстанлық шығармаларын еки топарға «тарийхый документальлық дәстанлық» хәм «әдебий көркем жазба дәстанлық» деп бөледі. «Хорезм», «Шежире», «Амангелди», «Айдос баба», «Ерназар бий» дәретпелерин тарийхый документальлық дәстанлық шығармалар деп көрсетеди. Ал, «Ақмақ патша», «Еркебай», «Рәушан» дәстанларын әдебий көркем жазба шығармалар деп белгилейди [4:59].

Әдебиаттаныу илиминде типологиялық байланыслар, генетикалық хәм әдебий байланыслар деп аталатуғын машқалалар бар. Типологиялық байланыслар бул әдебий кубылыслар арасындағы (шығармалар, жазыушылардың улыўма стили, әдебий ағымлар хәм бағдарлар) пүтин бир дәуір әдебиатлар арасындағы объектив байланыслар жақынлығы түсиниледи.

Типологиялық жақынлық жәмийеттиң рауажланыу басқышларындағы ұқсаслық жағдайларға байланыслы болады. Бирақ жазыушылардың өзлери ушын бул типологиялық ұқсаслықлар олардың дәретіушілигинен бийгәрез болады. Типологиялық байланысларды генетикалық байланыслардан айырып билиу керек.

Типология түсиниги XVIII әсирден баслап қәлиплеседи. Әдебиат ҳақындағы илиминде компаративистлик бағдар салыстырмалы тарийхый типологиялық байланысларды изертлеген. Д.Денлон, Бекрей, Александр Веселовский, Либрехт, Келлер, Кирпичников, Алексей Веселовский салыстырмалы тарийхый типология машқаласы менен шуғылланған.

Көркем типология мәселелері Г.Гуковский, Б.Жирмунский, В.Пропп, А.Смирнов, А.Скафтымов, Н.Конрадлардың мийнетлеринде изертленген.

Типология деген термин затлардың яки кубылыслардың хәр түрли типлер арасындағы қатнасты көрсететуғын классификация деген мазмунды билдиреди.

Эпос жанрының рауажланыуында типологиялық машқала әдебиаттаныу илиминде хәр қыйлы пикирлерди пайда етти. «Эпос» деген термин грек тилинен алынған хәм қахарманлық ҳақындағы сөз деген мәнисти аңлатады. Л.И.Тимофеев эпос термининиң еки мәнисі бар деп көрсеткен. Биринши – тарийхый әдебий мәнисинде эпос деп халық поэмаларын хәм ертеклирин атайды (антик дәуириндеги эпос, орыс халық эпосы хәм т.б.). Екинши – теориялық мәнисинде эпос деп жанрды айтады, оның тийкаргы белгиси инсан характерлериниң кең түрде сүүретлениуі. Эпос баянлаушы жанр, деп белгилейди Л.И.Тимофеев. Адамның турмыслық жолы баянланады, ол қатнасан уақыялар сүүретленеди, оның ислеген ислери адамлар менен қатнасы хәм т.б. Бундай болса, баянлаушы жанр қарақалпақ ауыз-еки әдебиятында әйеи заманлардан бери қәлиплесип киятырған. Мысал ретинде, қарақалпақ халық дәстанлары «Алпамыс», «Қоблан», «Қырық қыз» хәм т.б. баянлаушы жанрдың бизиң ауыз-еки әдебиятымызда ертеден пайда болғанын дәлиллейди.

Баянлаушы жанр я болмаса эпикалық жанр қарақалпақ классикалық жазба әдебиятында да болған, буған мысал ретинде Жийен Жыраудың «Посқан ел», Әжинияздың «Бозатау», Бердақтың дәстанлық шығармаларын атап өтиуге болады. Демек, эпикалық жанрдың тийкары қарақалпақ ауыз еки хәм классикалық жазба әдебиятында дәстүр болған.

Әдебий байланыслар әдебий жөнелистегі миллий әдебиятлардың тарийхый рауажланыу барысындағы жолларының бири болып табылады. Әйеи заманлардан баслап, түркий тиллес халықлар арасында, сондай-ақ Батыс Европа хәм славян халықлары менен терең тарийхый, мәдени қатнасықлардың болғанығы мәлим. Ерте дәуірдеги шығыс шайырлары хәм түрк тиллес халықлар поэзиясының ўәкиллери Абу Абдулла Рудакий, Абилқасым Фирдаусий, Насыр Хысрау, Омар Хайям, Низамий Ганжавий, Саадий Шеразий, Хафыз Шеразий, Хысрау Дехлавий, Әбдирахман Жәмий, Әлийшер Науайы, Мухаммед Физулийлердің әдебий дәстүрлерин типологиялық жақтан қарақалпақ классикалық әдебияты шайырларының дәретіушілиги менен салыстырып изертлеу – бүгинги күнги әдебиаттаныу илиминин аҳмийетли мәселелериниң бири.

Әдебиятлар

1. Бердак. Таңламалы шығармалары. –Нөкис: «Қарақалпақстан», 1987.
2. Юсупов И. Қарақалпақ халқының миллий мақтанышы. // Бердак. Сайланды шығармалары. –Нөкис: «Қарақалпақстан», 1997 китабында алғы сөз. 5-12-б.
3. Максетов Қ. Бердак творчествосының үйрениліуі. // Бердак хақында сөз. –Нөкис: «Қарақалпақстан», 1987.
4. Пахратдинов Ә. «Бердак шайырдың көркемлік дүниәсы. –Нөкис: «Қарақалпақстан», 2007.
5. Пахратдинов Ә. Бердак шайыр дәретіушилигиниң гейпара мәселелери. –Нөкис: «Қарақалпақстан», 2003.
6. Словарь литературоведческих терминов. -М.: «Просвещение», 1974
7. Максетов Қ. Қарақалпақ халқының көркем аңызери дәретпелери. –Нөкис: «Билим», 1996.
8. Пахратдинов Ә. Бердак шайырдың дәстанлық шығармалары. –Нөкис: «Қарақалпақстан», 1987.
9. Нурмухамедов М. Бердах–основположник каракалпакской литературы. –М.: «Знание», 1978.
10. Муртазаев А. Бердактың «Ақмақ патша» поэмасы. –Нөкис: «Қарақалпақстан», 1979.

ӨТЕШТИҢ «БЕРДАК БАҚСЫҒА ЖУҰАП» ҚОСЫҒЫНДА ТАРИЙХЫЙ ДЕРЕКЛЕР

Б.А.Давлетов – филология илимлериниң кандидаты, доцент

Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

XIX әсирдеги жасаған шайырлар поэзиясын үйренгенимизде, карақалпақ халқының әдебий тилиниң қәлиплесиуі хәм рауажланыу жолларын, олардың поэзиясында ушырасатуғын тарийхый уақыялар хәм шахслар исимлерин ушыратуы арқалы көплеген тарийхый дереклерден де хабардар боламыз.

Қарақалпақ мәмлекетшилиги бир неше рет дүзилсе де, өзимизге тиккелей хәм жақын қатнасықта болған Хийуа ханлығының тарийхын жазып барған Абулғазы ямаса Мунис хәм Ағахийдей арнаулы тарийхшыларымыз болмаса да, Жийен, Әжинияз, Бердак, Өтеш сыяқлы халқымыздың тарийхына итибар берген алдыңғы қатардағы адамлары болды. Олар өзлериниң дәреткен шығармаларында карақалпақ халқының тарийхына байланыслы дереклерди поэзия тили арқалы берип барған.

Бул мәселеге Бердак дәретіушилигин изертлеген илимпаз А.Каримов: XVII әсирде жасаған Абулғазы хәм XIX әсирде жасап өткен тарийхшы Ағахий жазған «тарийх» китапларының үлгиси жоқ емес бар, оның илимий бояуынан көре әдебий бояуы басым» деп жазады [2:24.]

Бундай шығармалардың қатарына Жийен жыраудың «Посқан ел», «Уллы тау», Әжинияздың «Бозатау», Бердактың «Шежире» хәм басқа да дәстанлары киреди. Ал, Өтеш Алшынбай улының Бердактың «Мүйтен» қосығына жууап ретинде жазған «Бердак бақсыға жууап» қосығында да өткір сатиралық көринисине қарамастан, көплеген тарийхый дереклерди ушыратамыз. Қосықтың көлемі 65 куплеттен ибарат.

Қосық басланыудан Өтеш «Түбимиз Қоңырат тууысқан адам»... деп узақ тарийхқа нәзер таслайды. Буннан соң Өтеш Бердактың әкеси Ғарғабай хәм шешеси Қарқара жөнинде мағлыұмат береді. Қосықты жазыуда Өтеш тийкарынан Бердак хәм оның атабабасы жөнинде мағлыұмат бериуді мақсет етпейди. Ал, Бердактың басындағы қайғы пүткил халықтың басындағы қайғы дегендей оған тилеклеслик сезимин билдиреди. Себеби, 1827-жылғы Айдос бий көтерілиси, 1955-56-жыллардағы Ерназар алакөз басшылығындағы халық азатлық ушын болған көтерілислер ақыбетлери тек ғана Бердак ямаса қолдаулы урыуының басындағы апат емес, ал карақалпақ халқының басындағы трагедия екенлигин Өтеш шайыр да жақсы биледи. Өтеш шығармада Айдос бийге баслы дыққатты аударайды. Автор қосықта Айдос бийдиң атын тууырдан-тууы келтирип жазады:

Не бәле бар халың билип турғанда,
Патша емес пе еки иниси аман турғанда,
Өлтирдим деп Хийуа ханға барғанда,
Қандай баха алып қайттың, қолдаулы [8:118].

Топламда 118-бетте 2-силтемеде «Қолдаулы» - Бердактың урыуының аты. Шайыр Бердакқа қарата айтып отыр, деп бир тәрәплеме түсиник берилген. Бирақ шығарманы оқып отырсақ қосықтағы ашшы хақықатлық тек ғана Бердакқа емес ал, пүткил карақалпақ халқына қарата айтылып отыр.

Илимде Айдос бий хәм Бердактың Айдос бий көркем образы жөнинде Н.Дәуқараев бирнши болып пикир айтады [3:38.]. Буннан соң С.Камаловтың [4:178], И.Сағитовтың [11], А.Пахратдиновтың [9:190-195] т.б. әдебиятшы хәм тарийхшы илимпазлар Айдосты түрлише таллау жүргизеди. Бирақ тийкаргы бағдар Айдос жеке мәпи ушын сатқынлық жолына түсиуі сөз етиледі.

Өтеш шайырда Айдостың бул исин қаралаудан бетер ашынады. Бул жағдай халық басында бар екен деген жууаққа келеді.

Қарақалпақ әдебиятында айтыс мәселесин арнаулы изертлеген илимпаз К.Алламбергенов Өтештиң идеясын: “Хийуа ханы бизиң усы әззи тәрәпимизден пайдаланып, өзимизди-өзимизге жемтик етип атыр. Буған жол қоймауымыз керек” деген идеяны алға сүреді” деп дурыс көрсетеді [1:106.].

Өтеш шайыр Бегис пенен Мыржықтың өлиминен тоқтап, олардың ағасы Айдос себепли курбан болғанлығы жырланады:

Байлап берип Мыржық пенен Бегисти,

Хийуа ханға олжа болдың, қолдаулы [8:121]- деп көрсетеді.

Өтеш қосықта Айдостың балалары Ырза менен Төре хақында:

Айдостың баласы батыр Ырзаны айт,

Оны айтқанша қудықта өлген Төрени айт ...[8:123], -деп келтиреді.

Бул тууыралы илимпаз И.Сағитов «Сахра бүлбили» монографиясында 1827-жылғы Айдос басшылығында көтерілис уақытында Қоңырат қорғаны ушын болған сауашта: «Айдос әскерлери жеңилип, Ырза өлип, Төре хан әскерлериниң қолына түскен хәм Хийуаға апарылып өлтирилген» деп Ағахий мийнетлеринен дерек береді [11:224].

Өтеш қосықта Ерназар алакөзге хұрмет пенен қарайды.

Өтип еди Қожаназар, Қосназар,

Халқына болып еди бийхазар,

Соған мегзес болып тууып Ерназар.

Аларды Айдосша еткен, қолаулы [8:124]

Қосықта шайыр Ерназарды Қоңырат арасынан шыққан батырлар Қожаназар хәм Қосназардай халыққа қайыркым еди деп сүүретлейди.

С.Мәтекеев: «...Бул шығарма Бердактың өмирбаянын тиклеу ғана емес, ...тарийхый тулғалары Бердактың «Шежире» дәстанындағыдай тарийхый хронологиялық избе-излик қатаң сақланады» деп көрсетеді [7:84].

Он төрт уруу көчбей калыб

Йана дәрияға қала салыб,

Қошназар билән Нуртай боуб,

Қазақ мәнән чабысқан екен. [2:159]

Өтеш шайыр бул қосықта Ерназар ала көзди “Батыр аңқау ер гөдек” дегениндей хәммеге бирдей исенетуғынын жазады.

Ерназар дос тутып ойламай аны,